

STUDIA DO PLANU I PLAN ZAGOSPODAROWANIA DOLINY POPRADU

Jerzy Kruczała

Wojewódzka Pracownia Planów Regionalnych w Krakowie

SKALA PROBLEMU

Dolina Popradu położona w Karpatach, w południowo-wschodniej części regionu krakowskiego, zajmuje powierzchnię zaledwie 500 km².

Na małym obszarze występuje wyjątkowa koncentracja walorów leczniczych i turystycznych. Między innymi znanych jest tu wiele źródeł mineralnych o wysokiej użyteczności. Bardzo wysoko oceniane są również atrakcje turystyczne Doliny, szczególnie przyrodnicze.

Wymienione walory i rozbudowana, dzięki nim, baza materialna, były przyczyną narastającego znaczenia doliny dla lecznictwa i turystyki w Polsce. W 1966 r. leczyło się tu niemal 20⁰/₀ kuracjuszy kraju, a zespół Krynicy i Żegiestowa goszczący w tymże roku 60,7 tys. kuracjuszy był jego największym uzdrowiskiem.

Dolina stanowi jeden z głównych obszarów rozwoju budownictwa rekreacyjnego kraju. W latach 1965-1968 wydatkowano tu ok. 225 mln zł na budowę obiektów rekreacyjnych.

Władze centralne określiły wstępnie, że szczególne funkcje lecznicze doliny Popradu mają w przyszłości wzrastać — liczba leczących się ma osiągnąć w 1990 r. — 500 tys. osób. Władze wojewódzkie koncentrują tu lokalizację inwestycji turystycznych.

Rozmiary procesu inwestycyjnego i poważne zadania, jakie ma spełniać dolina Popradu w systemie lecznictwa i rekreacji kraju, wskazały na konieczność i pilność opracowania planu optymalnego zagospodarowania doliny Popradu, który określałby możliwie najlepiej strukturę przestrzenną istniejących elementów przyrodniczych i rozbudowywanych elementów środowiska tworzonego.

Plan regionalny doliny Popradu opracowany został w Pracowni Planów Regionalnych przy WKPG w Krakowie i zatwierdzony w 1968 r. przez Wojewódzką Radę Narodową w Krakowie.

STUDIA DO PLANU

Duża skala problemu zagospodarowania doliny Popradu była przyczyną szerokiego zakresu studiów do planu.

Metodyka studiów poznawczych zakładała ich użyteczność. Studia miały dać prawidłowe przesłanki dla konstrukcji planu. Ogólny, wstępny zarys zakresu planu wyznaczył zakres potrzebnych informacji. Studia objęły obszar doliny, ale i jej relacje w skali regionu krakowskiego, a nawet kraju i sąsiednich terenów CSRR.

Zakres czasowy zbieranych informacji pozwolił na poznanie procesów zmian środowiska przyrodniczego i zainwestowania. Opracowane prognozy wskazywały na kierunki owych procesów w przyszłości.

Źródłami dla planistycznych studiów syntetycznych prowadzonych przez Pracownię były stosunkowo bogate materiały badawcze publikowane i niepublikowane, konsultacje specjalistów, informacje zainteresowanych władz i instytucji gromadzkich, wojewódzkich i centralnych, a szczególnie powiatowych.

Poniżej zestawiono w skrócie wyniki studiów stanowiące przesłanki dla opracowania programu rozwoju doliny Popradu.

Położenie rejonu na obszarze pasma górskiego Karpat sprawia, że jest on bogato urzeźbiony (wysokość terenu od ok. 300 do 1295 m n.p.m.). Osią rejonu jest rzeka Poprad (59 km długości), ku której schodzą stoki górskie i liczne doliny.

Z użytecznych surowców mineralnych istnieją tu skały i żwir. Nadają się one do budowy dróg i dla budownictwa ogólnego i częściowo są eksploatowane. Eksploatacja wymienionych surowców wywołuje szkody w środowisku naturalnym: szpeci krajobraz, niszczy fragmenty terenów leśnych, wywołuje hałas.

Szata roślinna doliny Popradu jest jeszcze bogata. Lasy pokrywają 55% jej powierzchni i nie są w poważniejszym stopniu narażone na ujemne wpływy otoczenia (pewne niebezpieczeństwo dla lasów stanowi eksploatacja kamienia oraz ruch turystyczny). Zasoby wodne rejonu są duże — rzeka Poprad i jej dopływy są stosunkowo czyste (średni przepływ u ujścia 20 m³/sek., maksymalna rozpiętość stanów wody 4 m). Wyjątkowe jest bogactwo źródeł mineralnych doliny, źródeł tych jest ok. 600. Tylko nieliczne z nich są wykorzystywane.

Środowisko naturalne doliny sprawia, że jej — w głównej mierze jeszcze naturalny krajobraz, jest piękny. Klimat górski, powietrze czyste, małe natężenie hałasu — to dalsze cechy doliny. Środowiska naturalnego doliny nie zakłóca jeszcze w poważnym stopniu środowisko sztuczne. Podsumowując — środowisko naturalne doliny sprawia, że jest ona obszarem wyjątkowo korzystnym dla rekreacji i lecznictwa uzdrowiskowego.

W dolinie znajduje się 7 gromad i 4 małe miasta. Jedno z nich i jedna

wieś posiadają charakter zainwestowanych uzdrowisk. Pozostałe miasta dzielą lokalne funkcje z funkcjami powoli dotychczas, ale stale inwestowanych baz rekreacyjnych.

Wsie mają charakter rolniczy, lecz w coraz większym zakresie dodatkową ich funkcją staje się rekreacja.

Osią układu przestrzennego jest pas infrastruktury — linia kolejowa i główna droga — wzdłuż których usytuowane są wszystkie miasta i większość wsi doliny. Linia kolejowa łączy dolinę z resztą kraju oraz z sąsiednią Czechosłowacją. Droga główna łączy dolinę tylko z kotliną sądecką. Brak nowoczesnych powiązań drogowych w kierunku wschodnim i zachodnim oraz z Czechosłowacją.

Proces inwestycyjny do 1967 r. nie był intensywny. 43 tys. stałej ludności rejonu żyje głównie z rolnictwa i prac usługowych dla ludności miejscowej oraz dla przyjeżdżających tu w celach turystycznych lub leczniczych ludzi z całego kraju. W 1968 r. liczba przyjeżdżających wynosiła ok. 400 tysięcy.

KONSTRUKCJA PLANU

Wstępna konstrukcja osiągalnych celów rozwoju doliny Popradu polegała na konfrontacji wszystkich przesłanek, względnie możliwości rozwoju, z celami rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju i regionu krakowskiego.

Analiza owa doprowadziła do selekcji i ustalenia hierarchii celów podstawowych rozwoju Doliny wg kryterium społecznego zasięgu celów — za wyższy cel uznawano ten, który dotyczy większej grupy społecznej. Kolejno ustalono cele: najpierw związane z potrzebami kraju, potem regionu krakowskiego, wreszcie samej doliny Popradu.

Konfrontacja możliwości rozwoju Doliny oraz celów rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju i regionu krakowskiego doprowadziła do przedstawionego poniżej sformułowania celów i zadań rozwoju i zagospodarowania doliny.

Ustalono, że celem podstawowym rozwoju doliny Popradu w skali krajowej i regionalnej (regionu krakowskiego) winno być świadczenie usług leczniczych i rekreacyjnych. Cel ten skwantyfikowano następująco:

a) w zakresie usług leczniczych należy osiągnąć frekwencję 360 tys. osób rocznie. Dla realizacji tego celu należy powiększyć odpowiednio liczbę miejsc noclegowych oraz potencjał zakładów przyrodoleczniczych,

b) w zakresie usług rekreacyjnych należy osiągnąć frekwencję 410 tys. osób rocznie. Dla realizacji tego celu należy również powiększyć liczbę miejsc noclegowych.

Łącznie liczba miejsc w bazie powinna wzrosnąć z 22 tys. do 49 tys.

Rachunek ekonomiczny komparatywny uzasadnił wymienione cele i zadania. Wykazał on wyższą od większości rejonów kraju efektywność

urządzeń rekreacyjnych. Rachunek ten wykazał w szczególności możliwość bardzo wysokiego procentu — do 300 dni w roku — obsady miejsc rekreacyjnych w sezonie letnim, w sezonie zimowym (dobre warunki dla sportów zimowych), a także jesiennym i wiosennym, kiedy można również przeprowadzać leczenie wykorzystując wody mineralne.

Za zadania warunkujące realność celu podstawowego ustalono optymalne zachowanie środowiska naturalnego i jego zasobów związanych z wyżej wymienionym celem. Zadania te to w szczególności:

- zabezpieczenie źródeł mineralnych,
- zabezpieczenie czystości wód słodkich,
- zachowanie czystości powietrza,
- ograniczenie hałasu,
- ochrona krajobrazu naturalnego,
- zachowanie optymalnego dla rekreantów nasilenia wykorzystania przestrzeni.

Zabezpieczenie czystości wód w skali lokalnej zapewnia budowa oczyszczalni ścieków w miastach.

Zabezpieczenie wód rzeki Poprad, której źródła i górne dorzecze położone są na terenie sąsiedniego państwa, Czechosłowacji, wymagało wystąpienia rządu polskiego do rządu czechosłowackiego o zachowanie czystości wód przyływających z terenów Czechosłowacji do Polski. Odpowiednie zapewnienie otrzymano i ustalono zasady i organizację kontroli czystości wód Popradu.

Dla zachowania czystości powietrza zaprojektowano doprowadzenie na teren doliny Popradu, dla celów opałowych, gazu ziemnego, zastępującego zanieczyszczający powietrze węgiel i koks.

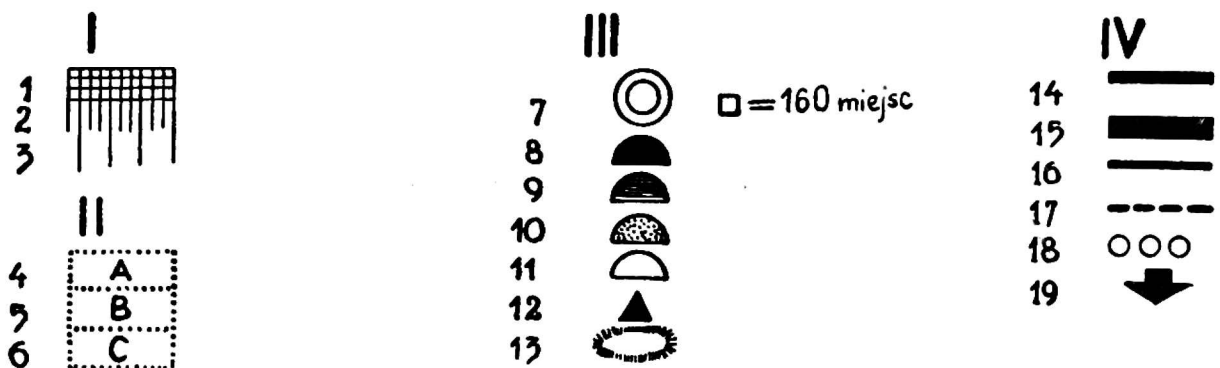
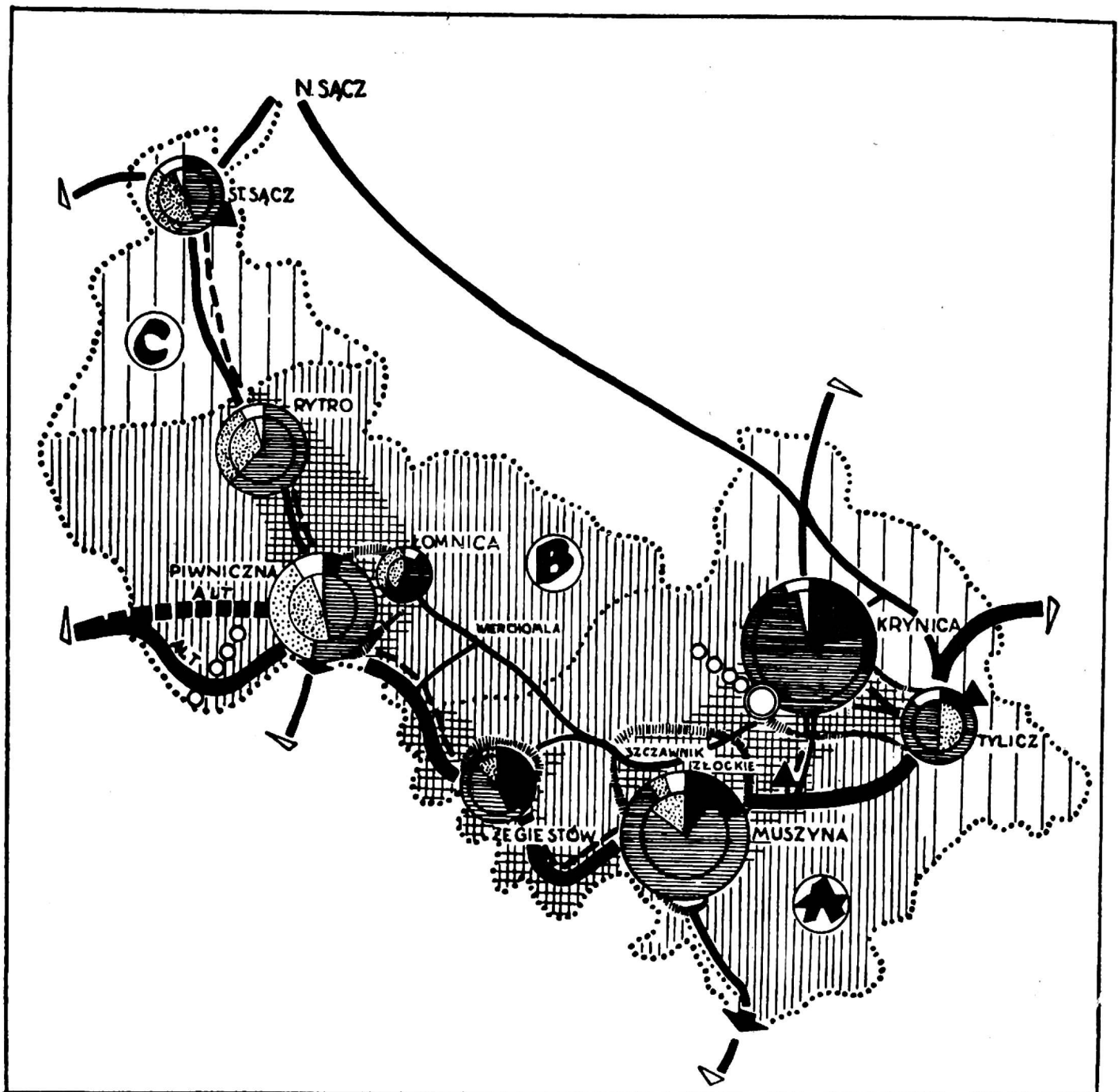
Ustalono, że ochrona krajobrazu naturalnego wymagać będzie wysiłków architektów powiatowych, aby budownictwo prywatne, wykazujące tendencję do rozpraszania, skupić na terenach istniejących osiedli.

Zamiar uniknięcia nadmiernego zagęszczenia osadnictwa i ludności w Dolinie był przyczyną zmniejszenia początkowo proponowanej przez Ministerstwo Zdrowia frekwencji rocznej osób przybywających dla celów leczniczych z 500 tys. do 360 tys. Ministerstwo Zdrowia kierowało się w swej propozycji dużym zapotrzebowaniem społecznym w kraju na leczenie uzdrowiskowe. Ograniczenie projektowanej frekwencji nastąpiło ze względu na konieczność zachowania optymalnych warunków przestrzennych rekreacji i lecznictwa.

Ze względu na ochronę globalną środowiska naturalnego w Dolinie, zaproponowano tam zakaz budowy zakładów przemysłowych poza produkującymi dla celów miejscowych zakładami spożywczymi (jak: piekarnie, masarnie itp.) i komunalnymi. Realizacja tego zakazu nie napotykała trudności. Wyznaczono terminy likwidacji istniejących kamieniołomów.

Za zadania towarzyszące celom podstawowym rozwoju doliny Popra-

Rys. 1. Optymalny układ zagospodarowania przestrzennego doliny Popradu

- I. Przeznaczenie terenu dla rozwoju głównych funkcji: 1 -- lecznictwa i wypoczynku, 2 — turystyki, 3 — rolnictwa i leśnictwa
- II. Rejonizacja form zagospodarowania: 4 — uzdrowiskowo-wypoczynkowy, 5 — wypoczynkowy, 6 — rolniczo-wypoczynkowy
- III. Organizacja bazy: 7 — wielkość bazy, 8 — baza leczniczo-uzdrowiskowa, 9 — baza wypoczynkowa, 10 — w tym wypoczynek dla młodzieży, 11 — baza turystyczna, 12 — ośrodki usługowe, 13 — organizacja zespołów uzdrowiskowych
- IV. Perspektywiczny układ komunikacyjny: 14 — drogi doprowadzające ruch do regionu, 15 — droga karpacka, 16 — drogi rozprowadzające ruch w regionie, 17 — linia kolejowa, 18 — wyciągi krzeselkowe, 19 — przejścia graniczne

du, czyli rozwojowi usług leczniczych i rekreacyjnych uznano zadania dotyczące: struktury technicznej, społecznej, urządzeń usługowych i niektórych rodzajów produkcji.

W zakresie infrastruktury technicznej zaprojektowano uzupełnienie, względnie modernizację sieci komunikacyjnej dróg kołowych, szlaków turystycznych, kolejek linowych i wyciągów narciarskich, rozbudowę urządzeń komunalnych, zapotrzebowania w wodę i energię, kanalizacyjnych z oczyszczalniami ścieków oraz doprowadzenia gazu.

W zakresie infrastruktury społecznej zaprojektowano zorganizowanie szkolnictwa zawodowego dla siły roboczej niezbędnej dla obsługi ruchu turystycznego i lecznictwa.

W zakresie urządzeń usługowych plan zakłada rozbudowę urządzeń handlowych, usługowych, kultury itp.

Zadania planu w zakresie potencjału produkcyjnego dotyczą rozwoju potencjału produkcji przemysłowej dla potrzeb rekreantów, głównie produkcji artykułów spożywczych: pieczywa, wyrobów mięsnych itd. Inwestycje ze środków władz lokalnych poprawiły ostatnio sytuację w tej dziedzinie. Produkcja rolnicza, szczególnie warzyw i owoców miękkich, mimo stymulacji władz, nie rozwija się dostatecznie ze względu na brak inicjatywy miejscowej ludności. W konsekwencji płody rolne są dla przyjezdnych dowożone.

Celem syntetycznym rozwoju doliny Popradu nazwano projekt zagospodarowania przestrzennego komponującego i koordynującego układ przestrzenny celów podstawowych oraz zadań rozwoju doliny Popradu (w skali 1 : 50 000). Projekt tego zagospodarowania przedstawia załączony rysunek (rys. 1). Prezentuje on optymalny układ zagospodarowania przestrzennego doliny Popradu. W zagospodarowaniu przestrzennym zabezpieczono optymalną realizację zadań związanych z ochroną środowiska przyrodniczego.

PROBLEMY REALIZACJI PLANU

Przy zatwierdzaniu planu ustalono, aby przy władzach powiatowych powołać specjalne ciało organizacyjne — zespół przedstawicieli władz i instytucji, które by nadzorowało i stymulowało realizację planu regionalnego. Nie proponowano dla doliny Popradu odrębnego organu administracyjnego, gdyż obszar jej jest zbyt mały.

Dla lepszej organizacji realizacji programu rozbudowy lecznictwa w dolinie uznano trzy zespoły miejscowości za uzdrowiska i dla dwóch z nich (w jednym zespole zarząd taki już istniał) zorganizować zarządy uzdrowiskowe. Obszary istniejących uzdrowisk zaproponowano poszerzyć na zespół miejscowości, a w dwu przypadkach zaprojektowano nowe zespoły uzdrowiskowe.

Ustalono również, aby regionalny organ planowania (z siedzibą w stolicy regionu — w Krakowie), który opracował plan regionalny, utrzymał więź organizacyjną z realizacją planu. Ma on opracowywać okresowe analizy realizacji planu i przedstawiać kompetentnym władzom wnioski i propozycje dotyczące zabezpieczenia toku realizacji planu.

STRESZCZENIE

Na małym, górskim obszarze ok. 500 km² powierzchni występuje koncentracja walorów przyrodniczych, szczególnie źródeł mineralnych i w konsekwencji usług regeneracji sił społeczeństwa.

Studia do planu zagospodarowania doliny Popradu dotyczyły:

- terenów dotychczasowego rozwoju społeczno-gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego,
- specjalizacji obszaru w zakresie rekreacji i lecznictwa w skali kraju oraz regionu,
- możliwości optymalnego rozwoju obszaru i jego zagospodarowania przestrzennego, warunków i środków tego rozwoju,
- powiązań z obszarami sąsiednimi, także ze słowackimi,
- optymalizacji konstrukcji planu i kryteriów tej optymalizacji.

W planie ustalono cele społeczno-ekonomiczne i środki ich realizacji. Oznaczono optymalne cele odcinkowe funkcji ogólnokrajowych — lecznictwa i rekreacji, a także cele w zakresie optymalnego zaspokojenia potrzeb ludności miejscowej. Eliminowano rozwój wydobywania surowców i przemysłu oraz eksploatacji zasobów przyrody, które by mogły zmniejszyć walory przyrodnicze stanowiące przesłanki do realizacji celów podstawowych.

Ежи Кручала

ПРИГОТОВИТЕЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И ТЕРРИТОРИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПЛАН ОСВОЕНИЯ ДОЛИНЫ РЕКИ ПОПРАД

Резюме

На маленькой горной территории площадью около 500 км² концентрируются природные ценности, в особенности, минеральных источников, а в последствии концентрация услуг связанных с регенерацией сил общества.

Исследования связанные с разработкой плана освоения долины были проведены в широком масштабе. Они относились в особенности:

- к росту общественно-экономического развития и территориально-экономического освоения долины,
- к специализации территории в области регенерации и лечения в масштабе страны и района,
- к возможности оптимального развития территории и её территориально-экономического освоения, условий и средств этого развития,
- к связям с соседними территориями в том числе из словацкими,
- к оптимализации конструкции плана и критериев этой оптимализации.

В плане установлено общественно-экономические цели и средства их реализации. Определено оптимальные цели элементов общегосударственных функций лечения и ре-

генерации, а также цели в области максимального обеспечения потребностей местного населения. Элиминировано развитие добычи сырья и промышленности, а также эксплуатации природных ресурсов, которые могли бы уменьшить природные ценности, составляющие предпосылки реализации основных целей.

Jerzy Kruczala

STUDIES TO THE PLAN AND THE PLAN OF THE MANAGEMENT
OF THE RIVER POPRAD VALLEY

S u m m a r y

In a small mountain area of about 50 000 sq. km. the concentration of natural values, especially of mineral springs, occurs and in consequence the concentration of recreation services is observed.

Studies to the plan of the utilization and management of the Poprad Valley were concerned with following problems:

- the trends of the present social and economical development and space management of the Valley,
- the specialization of the area in recreation and health service in the scale of the country and the region,
- the possibilities of the optimal development of the area and its space utilization as well as the conditions and means for its development,
- the connections with the neighbouring areas including the Slovakian ones,
- the optimum construction of the plan and the criteria for optimum planning.

The plan laid down social and economical aims and the means for their realization. The optimum partial aims of the national functions were set, i.e. of the medical care and recreation as well as the aims within the sphere of the optimum satisfaction of needs of the local population.

The development of mine industry and of the exploitation of natural resources which could decrease the natural values constituting conditions for the realization of basic purposes, was eliminated.